

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ УСНОГО МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ – ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Тетяна Хорошковська,

науковий співробітник відділу навчання
мов національних меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
e-mail: khoroshkovska@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0001-9505-0817

У статті актуалізовано проблему формування вмінь усного мовлення учнів – представників національних меншин України, які розглядаються як інструмент ком-
фортної взаємодії в поліетнічному й багатомовному суспільстві. Автором аргументовано
пріоритетне значення усного мовлення, охарактеризовано основні напрями роботи з
формування мовленнєвих умінь учнів. Крім того, окреслено найважливіші підходи до
формування умінь усного мовлення на уроках української мови в закладах загальної се-
редньої освіти з навчанням мовами національних меншин та визначено основні пере-
думови їх формування.

Ключові слова: навички; уміння; усне мовлення; українська мова; початкова школа;
національні меншини.

Постановка проблеми. На території України, крім українців, проживають
представники інших національностей: росіяни (17,3 % від загальної кількості на-
селення України), білоруси (0,6 %), молдовани (0,5 %), кримські татари (0,5 %),
болгари (0,4 %), угорці (0,3 %), румуни (0,3 %), поляки (0,3 %), євреї (0,2 %), ві-
рмени (0,2 %), греки (0,2 %), роми (0,1 %), грузини (0,1 %), гагаузи (0,1 %) та інші.
За даними останнього перепису населення 2001 р. – усього понад 100 націй.

У місцях їх компактного проживання функціонують заклади загальної се-
редньої освіти (далі – ЗЗСО), у яких навчання здійснюється мовами цих меншин.
В Україні є школи з навчанням болгарською, кримськотатарською, молдовською,
польською, російською, румунською, словацькою та угорською мовами. За ста-
тистикою МОН України, у нашій державі функціонує понад 700 ЗЗСО з навчанням

мовами національних меншин, а також близько 600 шкіл з окремими класами, що провадять навчання мовами національних меншин. Сукупно в зазначених закладах здобувають освіту близько 400 тисяч школярів, що становить майже 10 % усіх учнів держави.

Усі громадяни України, незалежно від їхньої національності, повинні вільно володіти державною мовою. Українська мова як державна вивчається в усіх ЗЗСО України, зокрема й у школах з навчанням мовами національних меншин, починаючи з першого класу. Початковий курс української мови надзвичайно важливий, оскільки має підготувати молодших школярів до здобуття освіти державною мовою на наступних етапах навчання.

У нормативних документах визначено, що основною метою вивчення української мови є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей, розвиток особистості учнів засобами різних видів мовленнєвої діяльності, здатності спілкуватися українською мовою, користуватися нею в особистому й суспільному житті, міжкультурному діалозі, розвиток мовленнєво-творчих здібностей школярів [1].

Пріоритетні завдання навчання української мови не обмежуються презентацією знань про мовні одиниці, засвоєнням української графіки й орфографії, формуванням фонетико-графічних і правописних умінь і навичок в учнів, а передбачають формування у здобувачів освіти вмій і навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності в усній (аудіювання, говоріння) та письмовій формах (читання, письмо), умінь комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в різних життєвих ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічному й психолінгвістичному аспектах проблему формування навичок і вмій усного мовлення молодших школярів досліджували Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О.О. Леонтєв, С. Рубінштейн та інші. Лінгвістичний аспект означеної проблеми знайшов своє відображення в працях В. Русанівського, С. Семчинського, Л. Щерби та інших, лінгводидактичний – у роботах О. Біляєва, Л. Варзацької, М. Вашуленка, І. Гудзик, М. Львова, Н. Пашківської, М. Пентиліук, О. Хорошковської. Проблеми формування аудіативних умінь висвітлені в дослідженнях Ф. Бацевича, І. Гудзик, С. Цінько. Вагомий внесок у формування умінь діалогічного мовлення зробили В. Бадер, О. Горошкіна, М. Пентиліук, Т. Симоненко та інші. Про необхідність удосконалення вмій монологічного мовлення йдеться в роботах О. Біляєва, С. Карамана, Т. Ладигенської, М. Стельмаховича та інших.

Методика навчання української мови учнів – представників національних меншин, зокрема й проблема формування умінь усного українського мовлення, була в полі наукових інтересів О. Петрук, К. Повхан, О. Хорошковської, формування граматичних умінь з української мови молодших школярів ЗЗСО з навчанням

польською мовою досліджувала Н. Яновицька, питання опанування української грамоти румунськомовними учнями вивчала Н. Палій.

Проблема формування навичок і вмінь усного мовлення учнів стала предметом низки наукових розвідок. Так, Е. Анафієва досліджувала аспект формування орфоепічних навичок українського мовлення в умовах поліетнічного середовища, Р. Вовкотруб – формування усних мовленнєвих умінь учнів першого класу в процесі навчання грамоти, Т. Коршун – відбір лексики на початковому етапі засвоєння української мови як другої, Л. Кутенко – особливості роботи над збагаченням й активізацією словникового запасу російськомовних молодших школярів, Т. Лозан – формування усного українського мовлення російськомовних першокласників, М. Орап – комплексний підхід до розвитку мовлення першокласників у період навчання грамоти, О. Петрук – розвиток мовленнєвих умінь молодших школярів під час вивчення граматичного матеріалу на засадах функціонально-комунікативного підходу, Н. Притулик – формування комунікативно-мовленнєвих умінь російськомовних першокласників у процесі вивчення української мови.

- Здійснений аналіз літератури дозволяє стверджувати, що проблема формування вмінь усного мовлення молодших школярів не є новою для сучасної лінгводидактики. Проте більшість досліджень присвячені формуванню й розвитку вмінь усного мовлення учнів початкових класів на уроках української мови як рідної або стосуються російськомовних школярів. Проблема ж мовленнєвого розвитку учнів -вікових і психологічних особливостей учнів;
- психолінгвістичних особливостей засвоєння української мови як другої;
- результатів порівняльного аналізу мовних систем рідної (першої) та української (другої) мов, а саме: спільного й відмінностей як у фонетико-графічних, так і в граматичних системах української та мов національних меншин;
- специфіки мовного середовища учнів;
- попередніх знань, умінь і навичок молодших школярів, здобутих на уроках рідної мови, які, у свою чергу, можуть справляти як позитивний, так і негативний вплив на засвоєння української мови.

Процес формування в учнів початкових класів навичок і вмінь усного мовлення буде ефективним за умов:

- урахування їхніх індивідуальних мовленнєвих і пізнавальних можливостей;
- опори на власний попередній досвід учнів, їхні інтереси та потреби;
- використання оновлених методів, прийомів, форм і засобів навчання;
- застосування різних видів робіт, вдало дібраної системи вправ і завдань, спрямованої на формування навичок і вмінь усного мовлення;

- забезпечення роботи з формування й розвитку мовленнєвих умінь практично на кожному уроці української мови.

Ураховуючи вікові та психологічні особливості молодших школярів, роботу з формування вмінь і навичок усного мовлення важливо проводити в цікавій, доступній формі. Тому доцільними й корисними на уроках української мови в початковій школі є ігрові завдання, під час виконання яких учні вчаться спільно працювати, формується їхня відповідальність, ініціативність, уміння спілкуватися, домовлятися, дослухатися один до одного. Крім того, багаторазове повторення одних і тих самих слів під час гри сприяє їх засвоєнню й запам'ятовуванню.

Як показали результати експериментального навчання, використання таких завдань, як завершити речення, відповісти на запитання, за малюнком придумати початок, продовження або кінцівку казки, скласти розповідь за малюнком (серією малюнків), сформулювати запитання до почутого / прочитаного тексту, переказати, розіграти діалог тощо має позитивний вплив на формування мовленнєвих умінь неукраїнськомовних учнів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Урахування вчителем окреслених умов і підходів до навчання української мови в ЗЗСО з навчання мовами національних меншин позитивно позначиться на ефективності роботи з мовленнєвого розвитку здобувачів освіти. Це особливо важливо з огляду на імплементацію Закону України «Про освіту», який передбачає в зазначених освітніх закладах збільшення кількості предметів, що викладатимуться українською мовою в основній і старшій школах.

Література

1. Кабінет Міністрів України. (2018, Лют. 23). *Постанова № 87, Про затвердження Державного стандарту початкової освіти*. [Електронний ресурс]. Доступно : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>.
2. О.Н. Хорошковська, *Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у школах I ступеня з мовами викладання національних меншин України : монографія*. Київ, Україна : Педагогічна думка, 2013.
3. О.Н. Хорошковська, *Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання*. Київ, Україна : Промінь, 2006.
4. Н.І Яновицька, *Формування граматичних умінь з української мови учнів початкових класів шкіл з польською мовою викладання. Методичний посібник*. Київ, Україна : Педагогічна думка, 2013.

References

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018, Liut. 23). *Postanova № 87, Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoї osvity*. [Elektronnyi resurs]. Dostupno : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>. (in Ukrainian).

2. O.N. Khoroshkovska, *Theoretical and methodological background of teaching Ukrainian language and speech in secondary schools with teaching languages of national minorities of Ukraine: monograph*. Kyiv, Ukraina : Pedahohichna dumka, 2013. (in Ukrainian).
3. O.N. Khoroshkovska, *Methods of teaching Ukrainian language in elementary schools with Russian language of teaching*. Kyiv, Ukraina : Promin, 2006. (in Ukrainian).
4. N.I Yanovytska, *Formation of grammar skills in Ukrainian language for pupils of elementary schools with Polish language of teaching. study guide*. Kyiv, Ukraina : Pedahohichna dumka, 2013. (in Ukrainian).

Татьяна Хорошковская, научный сотрудник отдела обучения языкам национальных меньшинств и зарубежной литературы Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ УМЕНИЙ УСТНОЙ РЕЧИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ-ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

В статье актуализирована проблема формирования умений устной речи учащихся – представителей национальных меньшинств Украины, которые рассматриваются как инструмент комфортного взаимодействия в полиэтничном и многоязычном обществе. Автором аргументировано приоритетное значение устной речи, охарактеризованы основные направления работы по формированию речевых умений учащихся. Кроме того, определены важнейшие подходы к формированию умений устной речи на уроках украинского языка в учреждениях общего среднего образования с обучением на языках национальных меньшинств и определены основные предпосылки их формирования.

Ключевые слова: навыки; умения; устная речь; украинский язык; начальная школа; национальные меньшинства.

Tetiana Khoroshkovska, Scientific Researcher at the Department of Teaching Languages of National Minorities and Foreign Literature of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF ORAL LANGUAGE SKILLS OF PRIMARY PUPILS – REPRESENTATIVES OF NATIONAL MINORITIES AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

The article is devoted to the problem of formation of oral language skills of pupils – representatives of national minorities, which are considered as means of comfortable interaction in the multiethnic and multilingual society. The author gives reasons for the priority of forming skills and abilities of oral language, characterizes main areas of work, namely: formation and improvement of orthoepic skills and abilities, vocabulary work, formation of grammar skills,

formation and development of auditory skills, development of dialogic and monologic continuous speech. The article also outlines the most important approaches to the formation of oral language skills at Ukrainian language lessons in general secondary education institutions where the education is conducted in national minority languages, such as personality-oriented, active, communicative and competence-based approaches. The author also defines the basic conditions for forming oral language skills of pupils – representatives of national minorities, namely: consideration of the age and psychological features of pupils, psycholinguistic features of studying Ukrainian language as second one, the results of comparative analysis of the language systems of Ukrainian language and the native language, the peculiarities of pupils' language environment, application of main methods, techniques, forms and means of education, various types of work aimed at developing skills and abilities of oral language, providing work on formation and development of speech skills almost at every Ukrainian language lesson.

Keywords: skills; abilities; oral speech; Ukrainian language; primary school; national minorities.